

บาติกแดนใต้ร่วมสมัย สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
Contemporary Southern Batik to Sustainable
Development

ฐากร ถาวรโชติวงศ์^{1*}
Takorn Tavnorchotivong^{1*}

¹ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ 10200

¹ Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University, Bangkok, 10200, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: takorn128@gmail.com

(Received: November 27, 2022; Revised: June 14, 2023; Accepted: June 15, 2023)

บทคัดย่อ

ผ้าบาติกถือเป็นงานศิลปะทางสิ่งทอที่มีความโดดเด่นและแพร่หลายจนกลายเป็นที่นิยมของผู้บริโภค การทำผ้าบาติกในทุกวันนี้ไม่ได้มีฐานการผลิตในภูมิภาคทางใต้ของประเทศไทยเพียงอย่างเดียว แต่ได้กระจายไปยังภูมิภาคต่าง ๆ และถูกปรับกรรมวิธีการผลิตรวมไปถึงภูมิปัญญาให้เข้ากับภูมิภาคนั้นๆ ในบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการพัฒนาภูมิปัญญาการทำผ้าบาติกในภาคใต้ของประเทศไทยเท่านั้น ซึ่งเป็นจุดกำเนิดการรับรองความรู้ศาสตร์การทำผ้าบาติกเข้ามาในประเทศไทยเป็นพื้นที่แรก ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีโครงการจากหน่วยงานของรัฐบาล ที่จัดให้ผู้เชี่ยวชาญและนักออกแบบได้เข้าไปทำการพัฒนาผู้ประกอบการภาคใต้มากมาย แต่ผู้วิจัยเห็นว่าการพัฒนาดังกล่าวเป็นเพียงการพัฒนาด้านลวดลายให้มีความร่วมสมัยเสียเป็นส่วนใหญ่ การทำหัตถกรรมบาติกยังมีปัญหาที่เป็นปัจจัยในการเกิดอุปสรรคการผลิตอยู่อีกหลายประการ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านการผลิต มากกว่าการพัฒนาลวดลายให้ร่วมสมัย เพื่อเป็นการต่อยอดองค์ความรู้และนำไปสู่ความยั่งยืนสำหรับการเป็นตัวเลือกให้ผู้ประกอบการนำไปใช้ในการผลิตผลงานได้เหมาะสมกับช่วงเวลาหรือโอกาส และเผยแพร่เป็นองค์ความรู้ที่สามารถต่อยอดให้กับผู้ประกอบการรายอื่นในพื้นที่ภาคใต้ ไม่เฉพาะเจาะจงไปที่ผู้ประกอบการเจ้าใดเจ้าหนึ่ง

คำสำคัญ: ผ้าบาติก ความยั่งยืน ความร่วมสมัย

Abstract

Batik is recognized as one of the textile arts, which is outstanding and later become popular among the consumers. Currently, Batik manufacture is not only limited to have a specific manufacturing base in the South of Thailand but has also become widespread nationwide, blending with the wisdom of different regions. In this project, the researcher will discuss the wisdom of Batik production development in the South of Thailand only, as this region is the first place in Thailand that embraced the knowledge of Batik production science. Presently, even if there are plenty of government projects for the specialists and designers to participate in assisting the local artisans in Southern Batik development, the researcher notices that such projects are mostly to develop the skill of artisans and textile to be more contemporary. Therefore, the researcher recognizes the importance of knowledge development in manufacturing, rather than pattern development to be more contemporary. In addition, the researcher concentrates on the production process in the part of development research, which is recognized as “Technique,” instead. By doing so, the researcher can help further expand the knowledge and bring about sustainability for the artisans to produce and select the technique for the different periods or occasions, and spread such expandable knowledge throughout the region, not only for the specific group of artisans. This project research aims to benefit the artisans in Batik production to create novel image of Batik and multi-dimensional contemporariness, not only to develop for the beautiful patterns.

Keywords: Batik, Sustainable, Contemporary

บทนำ

การทำงานผ้าบาติก ของพื้นที่ภาคใต้ประเทศไทยในปัจจุบัน ได้พัฒนาและก้าวหน้าไปมาก ผู้ประกอบการหลายคนสามารถสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าที่ถือได้ว่าสวยงามและร่วมสมัยจนเกิดความแตกต่างกว่างานผ้าบาติกในอดีต เนื่องจากในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา งานบาติก เป็นหนึ่งงานหัตถกรรมที่ได้รับความนิยมจากกลุ่มนักท่องเที่ยว และนักวิชาการเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมาจะไม่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในประเทศไทยมากนัก ด้วยวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรค covid-19 อาจเป็นเพราะในปัจจุบัน ความนิยมที่จะสวมใส่เครื่องแต่งกายที่ผลิตด้วยผ้าไทยมีความต้องการมากขึ้น และงานบาติก ก็ถือเป็นผ้าไทยที่มีราคาย่อมเยาจับต้องได้ง่ายกว่าประเภทผ้าทอทั้งจากเส้นไหม และเส้นฝ้าย รวมถึงมีการส่งเสริมและผลักดันจากหน่วยงานภาครัฐให้มีการประกวดจากชุมชนต่าง ๆ ส่งผลให้งานบาติกในปัจจุบันกลายเป็นที่รู้จักกันมากกว่าในอดีต แต่ถึงผ้าบาติกจะถูกพัฒนาให้มีรูปแบบร่วมสมัยและสวยงามมากขึ้นเพียงใด ผู้วิจัยก็กลับมองว่างานผ้าบาติกถูกพัฒนาให้ดีขึ้นเพียงในเรื่องของรูปแบบลวดลายเพียงเท่านั้น ทั้งที่กระแสนิยมในปัจจุบัน งานออกแบบประเภทต่าง ๆ มักจะถูกเชื่อมโยงและวางแนวทางให้เกิดความยั่งยืน เพื่อให้ตอบสนองกับนโยบาย BCG และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม หากมองลงไปให้ลึกถึงกระบวนการผลิต จะพบว่างานบาติกนั้นมีปัญหาในเรื่องวัสดุที่เป็นพิษต่อร่างกาย วิธีการสร้างงานที่ยังไม่ตอบโจทย์กับเวลาที่จำกัด ซึ่งปัญหาเหล่านี้ สามารถถูกแก้และพัฒนาให้ดีขึ้นได้โดยไม่ต้องเข้าไปเปลี่ยนภูมิปัญญาดั้งเดิม หรือวิถีชีวิตที่ผู้ประกอบการเป็นอยู่ ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตผ้าบาติกในเชิงลึก เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการผลิตผ้าบาติกของผู้ประกอบการ ทั้งในเรื่องอุปกรณ์ต่างๆ สี และเทคนิคการผลิตแล้วนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ และปรับใช้ให้เป็นปัจจุบัน ซึ่งมีความตั้งใจจะไม่ให้เกิดผลกระทบกับองค์ความรู้เดิม โดยการนำมาทำการทดลองบนเนื้อผ้าต่างๆ แล้วจัดเป็นชุดองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยคิดค้นขึ้น แล้วจึงนำไปเผยแพร่ให้กับผู้ประกอบการผ้าบาติกในพื้นที่ภาคใต้ เพื่อให้ผู้ประกอบการที่สนใจนำไปทำตามและประยุกต์ใช้ โดยมีความมุ่งหวังว่าจะช่วยปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตบางขั้นตอนให้มีความซับซ้อนน้อยลง แต่มีความสวยงามร่วมสมัยเพิ่มมากขึ้น และกลายเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตที่ยั่งยืนและสามารถเผยแพร่ได้

ความรู้เกี่ยวกับอุปกรณ์จันตึง

จันตึง คืออุปกรณ์สำหรับการวาดและเขียนเทียนลงบนผ้า มีรูปร่างลักษณะเหมือนกระเปาะที่บรรจุของเหลวได้ เพื่อเอาไว้สำหรับตักน้ำเทียน ที่ลายกระเปาะจะมีท่อเล็ก ๆ สำหรับส่งน้ำเทียนลงไปเพื่อถ่ายทอดลงบนผ้า การที่เส้นเทียนจะมีขนาดใหญ่อ่อนหรือเล็กนั้นขึ้นอยู่กับขนาดของท่อนี้ ซึ่งในท้องตลาดที่ขายกันทั่วไปจะมี 4 ขนาด หรือจะเรียกว่าเบอร์ ได้แก่ เบอร์ 0, 1, 2 และ 3 มีด้วยกัน 2 ลักษณะคือ ลักษณะรูปทรงกระเปาะ และลักษณะรูปทรงร่องเท้า แต่สำหรับผู้ประกอบการผลิตผ้าบาติกในภาคใต้บางรายนั้น มีการผลิตจันตึงขึ้นมาเพื่อไว้ใช้งานด้วยตนเอง ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างจากในท้องตลาด และจันตึงที่ผลิตขึ้นมาเองจะเข้ากับลักษณะการใช้งานของผู้ประกอบการแต่ละรายแตกต่างกันไป รูปแบบการทำงานของจันตึง จะเป็นรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับระบบแรงดันน้ำเหมือนการที่ของเหลวไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ การที่ปากทางยังแคบจะยิ่งทำให้ของเหลวมีแรงดันที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงต้องเพิ่มความโค้งให้ท่อส่งน้ำเทียนเล็กน้อย เพื่อชะลอการไหลของของเหลวให้พอเหมาะกับการใช้งาน ตรงส่วนกระเปาะตักน้ำเทียน บริเวณท้องกระเปาะจะต้องมีลักษณะตักท้องข้างเล็กน้อยเพื่อกักตะกอนหรือเศษฝุ่นที่ผสมอยู่ในน้ำเทียน และไม่ให้น้ำเทียนไหล

ออกไปพร้อมน้ำเทียนเนื่องจากจะทำให้จันตึงเกิดปัญหาการอุดตันได้ในภายหลัง ส่วนของท่อส่งน้ำเทียนจะยาวกว่าในท้องตลาดสำหรับการดัดให้โค้งงอเล็กน้อยตามความถนัดของผู้ประกอบการ

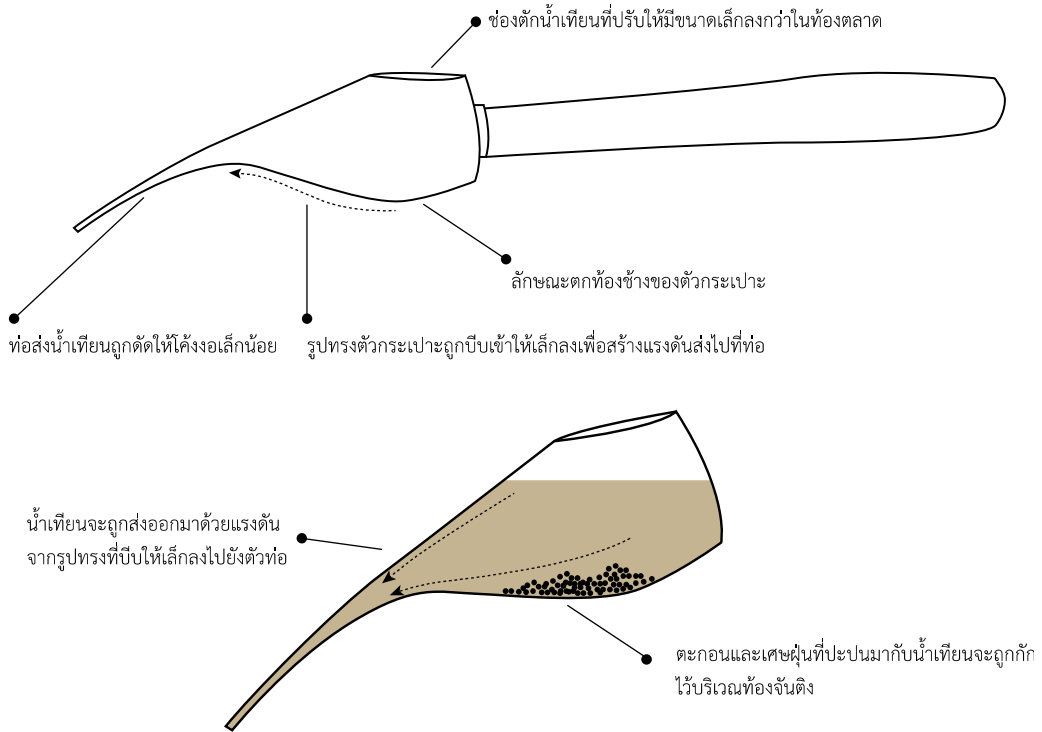

Figure 1 Show the unwinding of Chanting's work, created by artisan of batik.

ความรู้เกี่ยวกับเทียนเขียนผ้า

เทียนสำหรับใช้ทำงานบาติกส่วนมากแล้วเกิดจากการผสมขี้ผึ้งและพาราฟินเข้าด้วยกัน โดยพาราฟินเป็นเทียนสังเคราะห์ที่ผสมเข้าไปเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำเทียน ในส่วนของวัตถุดิบนั้น คุณสิริชัย จันทรส่องแสง ผู้ประกอบการ ชัยบาติกได้กล่าวในการเก็บข้อมูลของวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ว่าตนใช้ของที่มีอยู่ในท้องตลาดทั่วไป แต่พิเศษตรงการเก็บรักษา คือ คุณสิริชัยไม่เคยใช้หม้อต้มเทียนไฟฟ้าในการทำงานบาติก แต่เป็นการใช้เตาอุ่นด้วยไฟฟ้าแทน เนื่องจากความร้อนของเทียนมีผลอย่างมากในการเขียนเส้นเทียน หากเทียนมีความร้อนไม่เหมาะสมต่อลักษณะการใช้งานอาจส่งผลเสียให้เส้นเทียนเสียหายเช่น เส้นเทียนขาดระหว่างเขียนลงบนผ้า เส้นเทียนไม่คม หรือเส้นเทียนใหญ่เกินความควบคุมเนื่องจากเทียนร้อนเกินไป ดังนั้นการใช้เตาอุ่นไฟฟ้า จึงเป็นการควบคุมอุณหภูมิของหม้อเทียนและน้ำเทียน ให้มีอุณหภูมิคงที่อยู่ตลอดเวลา โดยที่คุณสิริชัยไม่เคยปิดเตาอุ่นสำหรับเขียนเทียนเลย ดังนั้นน้ำเทียนในหม้อเทียนจะมีลักษณะข้นเหนียวกว่าปกติ ทำให้เส้นเทียนแน่น ลายเส้นที่ออกมาจึงคมชัด เนื่องจากการกระจายความร้อนของเตาอุ่นไฟฟ้าเกิดขึ้นบริเวณรอบข้างของหม้อเทียนก่อน จึงเป็นเหตุให้ความร้อนดันเนื้อเทียนรอบ ๆ หม้อให้วิ่งเข้าสู่ใจกลางหม้อ และเราจะดักน้ำเทียนบริเวณใจกลางหม้อนั้นเพื่อใช้งาน บริเวณใต้หม้อจะเป็นเศษตะกอนที่ปะปนมา

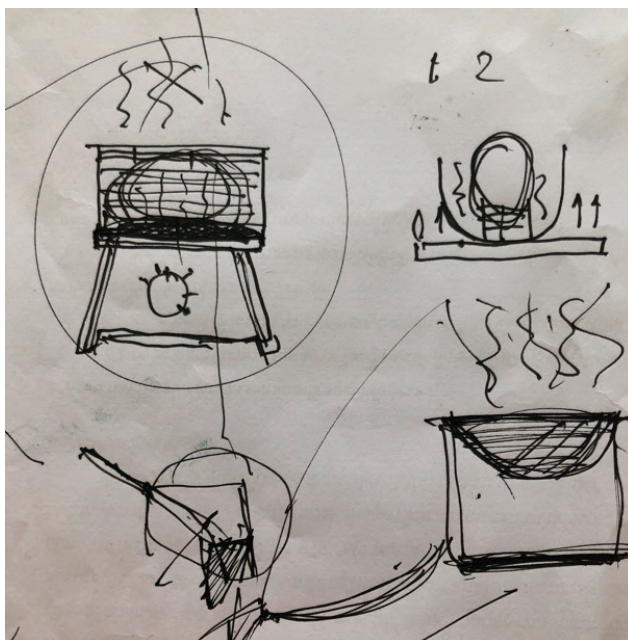

Figure 2 Show the working of oven artisan's fluid wax.

Drawn by Mr.Sirichai.

ความรู้เกี่ยวกับสีย้อมผ้า

สีย้อมที่ใช้สำหรับการทำผ้าบาติกในท้องตลาดจะเป็นสีรูปแบบผง โดยมีสองชนิดที่ใช้กันเป็นหลัก คือ สีย้อมรีแอคทีฟ เป็นสีเคมี มีโทนสีให้เลือกไม่มากนัก หากต้องการสีที่ไม่ใช่สีพื้นฐานต้องนำแต่ละสีมาผสมกันเอง ขายในรูปแบบชั่งกิโลขายแล้วบรรจุใส่กระปุก อีกชนิดหนึ่งคือสีผงสำเร็จรูปยี่ห้อ YOHAN ซึ่งจะมีโทนสีให้เลือกค่อนข้างมากเพราะผลิตมาเพื่อให้ใช้ในการเขียนบาติกโดยเฉพาะ จะขายบรรจุอยู่ในขวดเล็ก ๆ ขวดละ 250 gr. ผู้ใช้ต้องนำผงสีละลายในน้ำซึ่งทั้งสองชนิดนี้สามารถละลายได้ทั้งในน้ำอุ่นและน้ำอุณหภูมิห้อง แล้วจึงนำไปพ่นลงบนผ้าที่เขียนเทียนแล้ว ผู้ประกอบการบาติกแต่ละรายนั้นมีวิธีการลงสีแดงต่างกันไป แต่เคล็ดลับที่ทุกรายทำเหมือนกันก็คือการผสมผงสีในสัดส่วนที่เข้มข้นมาก ๆ โดยผสมน้ำในปริมาณน้อย แล้วผสมผงสีลงไป 2-3 ซ้อน น้ำสีที่ได้จะมีความเข้มข้นและความหนาแน่นสูง เนื้อสีมีความหนืดเล็กน้อย และผู้ประกอบการจะผสมสีทิ้งไว้เป็นปริมาณมาก เพื่อที่จะได้มีพอใช้ในการทำงานแต่ละครั้ง เนื่องจากหากสีที่ผสมไว้ไม่พอใช้ การผสมสีใหม่เพื่อใช้ทำงานเดิมอาจทำให้เฉดสีคลาดเคลื่อนได้ และงานแต่ละชิ้นจะมีสีที่เพี้ยนไม่ตรงกับชิ้นแรกที่ทำ นอกจากนั้นแล้วน้ำสีที่ใช้ไม่หมดในแต่ละครั้งเมื่อปล่อยทิ้งไว้น้ำสีจะแห้งจนเหลือแต่เนื้อสี สามารถนำน้ำอุ่นมาผสมเพื่อละลายเนื้อสีนั้นให้กลายเป็นน้ำสีและกลับมาใช้ใหม่ได้

ความรู้เกี่ยวกับการใช้แม่พิมพ์ทองแดงพิมพ์เส้นเทียน

การผลิตลวดลายบาติกโดยใช้แม่พิมพ์ทองแดงพิมพ์เส้นเทียน เป็นกระบวนการผลิตสำหรับลวดลายที่ต้องทำซ้ำเป็นจำนวนมาก ๆ และต้องทำในระยะเวลาจำกัด การเขียนเทียนเองทุกชิ้นไม่สามารถตอบสนองการผลิตแบบนี้ได้ จึงมีการคิดค้นแม่พิมพ์ขึ้นมาใช้เพื่อระยะเวลาในการผลิต เมื่อจะเริ่มการพิมพ์เทียน

จะต้องนำแม่พิมพ์แช่ลงไปในน้ำเตียนก่อนสัก 30 วินาที เพื่อให้โลหะทองแดงเริ่มสะสมความร้อนไว้ที่แม่พิมพ์ โดยนำแม่พิมพ์จุ่มลงไปในน้ำเตียนเพียงแค่ระนาบของลวดลายเท่านั้นไม่ต้องท่วมถึงโคนที่จับแม่พิมพ์เนื่องจาก การถ่ายเทความร้อนมาสู่ด้ามจับที่มากเกินไปส่งผลให้จับด้ามจับไม่ได้ และการจุ่มแม่พิมพ์ลงไปในน้ำเตียนนั้น ระนาบของแม่พิมพ์จะต้องตั้งฉาก เพื่อให้ความร้อนแพร่กระจายได้อย่างทั่วถึง เมื่อจุ่มแม่พิมพ์ลงไปในน้ำเตียน จนความร้อนได้ที่ ให้ยกขึ้นแล้วสลัดน้ำเตียนออกจากแม่พิมพ์ 2-3 ครั้ง โดยการสลัด จะต้องเกร็งแขนหรือให้ ยึดตรงเพื่อให้แรงเหวี่ยงสม่ำเสมอ หลังจากนั้นจึงนำมาพิมพ์วางทาบลงบนผืนผ้า แล้วออกแรงกดลงบนให้ ลวดลายบนแม่พิมพ์สัมผัสกับผ้าทั้งหมดแล้วค้างไว้ 1-2 วินาที แล้วจึงยกแม่พิมพ์ขึ้น

วัตถุประสงค์

- ศึกษาองค์ความรู้และจุดเด่นในการผลิตผ้าบาติก พื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย
- คิดค้นองค์ความรู้เชิงทดลอง ในการพัฒนากระบวนการผลิตผ้าบาติกเพื่อนำไปเผยแพร่แก่ผู้ประกอบการ
- ต่อยอดองค์ความรู้การทำผ้าบาติกที่คิดค้นขึ้นด้วยการสร้างสรรค์ผลงานเป็นลวดลายผ้าบาติกและ เครื่องแต่งกายร่วมสมัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

R 1 : RESERCH

ขั้นตอนแรกของการทำงานเกี่ยวกับพื้นที่ชุมชน ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อไปสัมภาษณ์ผู้ประกอบการด้วย ตนเอง โดยการสัมภาษณ์นั้นต้องได้รับการยินยอมจากผู้ให้สัมภาษณ์ โดยในครั้งนี้ได้ทำการสัมภาษณ์คุณสิริชัย จันทรส่องแสง ผู้ประกอบการร้านชัยบาติก ผู้เป็นปราชญ์ท้องถิ่นในการทำงานบาติกที่ผู้ประกอบการบาติก ต่างให้ความนับถือในฝีมือการทำผลงานอย่างมาก โดยหากมีข้อมูลใดที่ผู้ประกอบการไม่สามารถบอกให้ชัดเจน ได้ด้วยคำพูด ต้องใช้การสังเกต หรือให้ผู้ประกอบการสาธิตตัวอย่างให้ดู เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน

INVESTIGATION

LITERATURE REVIEW

- นโยบายจากหน่วยงานหรือกระทรวงต่างๆ เพื่อสำรวจว่าสิ่งที่ จะทำ มีความต้องการและจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศหรือไม่
- โครงการและชุมชนที่ผ่านการพัฒนา ที่มีความคล้ายคลึงกัน

INTERVIEW & SERVEY : EXPERT

- ผู้ประกอบการ

OBSERVE

- เก็บข้อมูลด้วยการสังเกต เพื่อหาข้อสังเกต และองค์ความรู้เฉพาะ ที่ผู้ประกอบการไม่สามารถบรรยายได้ ด้วยคำพูด

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่ เพื่อสัมภาษณ์ สังเกต และใช้ชีวิตคลุกคลีกับผู้ประกอบการผ้าบาติก ทำให้เกิดข้อค้นพบที่ว่า ผู้ประกอบการบาติกส่วนใหญ่เป็นผู้มีฝีมือในการวาดรูปและลงสี แต่สำหรับกลุ่ม ผู้ประกอบการที่มีผลิตภัณฑ์โดดเด่นจากผู้ประกอบการรายอื่น คือมีความสวยงามแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด มียอดขาย ที่มากกว่าเจ้าอื่น ๆ และได้รับความนิยมจากกลุ่มนักท่องเที่ยว จะมีทักษะเฉพาะตัวบางอย่างที่ทำให้ผลงานมี ความแตกต่าง นั่นคือทักษะเชิงช่างและการประดิษฐ์ ผู้ประกอบการบางรายมีการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นตั้งขึ้นมา สำหรับใช้เขียนด้วยตัวเอง บางรายใช้อุปกรณ์ที่หาได้ง่ายรอบๆตัวมาใช้ทำให้เกิดเทคนิคสีบนผืนผ้า บางราย

ประดิษฐ์อุปกรณ์เฉพาะเพื่อใช้ในการลงเทียน เป็นองค์ความรู้เฉพาะตัว ที่เกิดจากการฝึกฝน และประสบการณ์ ในการประกอบอาชีพเป็นเวลานาน ผู้วิจัยจึงได้ให้คำจำกัดความกับผู้ประกอบการที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ว่า กลุ่มผู้ประกอบการช่างฝีมือ

MATERIALS EXPERIMENTAL 1

นำองค์ความรู้เฉพาะในการทำผ้าบาติกของผู้ประกอบการ มาทดลองทำบนผ้าชนิดต่างๆ ให้มีความหลากหลาย แตกต่างจากสิ่งที่ผู้ประกอบการทำอยู่ โดยการทดลองในครั้งนี้ มุ่งเน้นการทำเทคนิคใหม่ ๆ เพื่อให้เกิด texture สี บนผืนผ้า

วิเคราะห์วัสดุที่ได้จากการทำ experiment ครั้งที่ 1 โดยการคำนึงถึงคุณสมบัติ การติดสี ภาพใหม่ที่เกิดขึ้นในงานบาติก

เมื่อสามารถถอดใจความสำคัญจากผู้ประกอบการผ้าบาติกได้แล้ว ในลำดับถัดไปจึงจะเป็นการนำ องค์ความรู้ที่ได้มาสังเคราะห์ และประยุกต์เข้ากับแนวความคิดของตัวผู้วิจัยเอง เพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะต้องเกิดจากการทำการทดลองเทคนิคเพื่อสร้างลวดลายลงบนผืนผ้า ในการทดลองครั้งแรก คือ EXPERIMENT 1 เป็นการทดลองเกี่ยวกับการทำ texture สี บนเนื้อผ้าต่าง ๆ โดยยังไม่คำนึงถึงการเป็นลวดลายแต่เป็นการ นำจุดเด่นและองค์ความรู้ของผู้ประกอบการกลุ่มช่างฝีมือมาต่อยอดให้เกิดมุมมองใหม่และมีความร่วมสมัย ซึ่งเริ่มทำการทดลองตั้งแต่การสร้าง texture สี จากผงสี จนไปถึงการสร้าง texture สีจากการนำวัสดุและ อุปกรณ์ที่จัดหาได้รอบตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์

ในขั้นแรกผู้วิจัยเริ่มวิเคราะห์เนื้อผ้าที่มีในท้องตลาด และคาดคะเนว่าน่าจะนำมาทำงานบาติกได้ จำนวนทั้งหมด 10 เนื้อผ้า โดยผู้วิจัยได้ใช้รหัสแทนเนื้อผ้าต่าง ๆ คือ F1-F10 และได้นำไปคัดเลือกในลำดับ ถัดไปโดยใช้เกณฑ์ที่มีองค์ประกอบคือ ผลิตจากเส้นใยธรรมชาติ เนื้อผ้ามีความแปลกใหม่น่าสนใจ ราคาสามารถ จับต้องได้ สามารถสั่งซื้อซ้ำได้ มีความเป็นนวัตกรรม และมีความยั่งยืน เมื่อวิเคราะห์แล้วผู้วิจัยได้เนื้อผ้าที่ เหมาะสมจะนำมาทำงานบาติกทั้งหมด 8 เนื้อผ้า เพื่อนำไปทำการทดลองทั้ง 30 การทดลอง ดังนี้

F1 ผ้า cotton 100% เนื้อบาง ราคา เมตรละ 60 บาท นำมาทำการทดลอง texture สี ได้ 4 การทดลอง

F2 ผ้า cotton 100% เนื้อหนา มีความเงาเล็กน้อย เมตรละ 59 บาท นำมาทำการทดลอง texture สี ได้ 8 การทดลอง

F3 ผ้า cotton 100% texture ลายตาราง ราคา 3 เมตร 100 บาท นำมาทำการทดลอง texture สี ได้ 2 การทดลอง

F5 ผ้า korean silk เนื้อหนา มีความเงา ทิ้งตัวได้ดี มีความพริ้วราคา เมตรละ 120 บาท นำมาทำการทดลอง texture สี ได้ 2 การทดลอง

F7 ผ้า cotton 100% สปันพื้นเนื้อบาง ทิ้งตัวได้ดี เมตรละ 50 บาท นำมาทำการทดลอง texture สี ได้ 2 การทดลอง

F8 ผ้า cotton 100% สปันพื้นเนื้อหนา ทิ้งตัวได้ดี เมตรละ 50 บาท นำมาทำการทดลอง texture สี ได้ 1 การทดลอง

F9 ผ้า parris silk เนื้อบาง ทิ้งตัวได้ดี ราคา เมตรละ 79 บาท นำมาทำการทดลอง texture สี ได้ 1 การทดลอง

F10 ผ้า knit jersey cotton 100% จาก sc grand ผลิตโดยกระบวนการ upcycling จากเสื้อผ้าเก่า มาปั่น เป็นเส้นใยใหม่ ราคา กิโลกรัมละ 350 บาท นำมาทำการทดลอง texture สี ได้ 10 การทดลอง

ตัวอย่างชิ้นงานทดลองที่ได้ผลดี ที่ผู้วิจัยนำเสนอคือ

ขั้นที่ 3 การทดลอง texture สี บนเนื้อผ้า cotton 100% เนื้อบาง ให้ผลการดูดซับสีได้ดี ให้ความชัดและรายละเอียดดี

ขั้นที่ 16 การทดลอง texture สี บนเนื้อผ้า korean silk เนื้อผ้ามีความเงามาก จึงทำให้สีที่ปรากฏบนผ้ามีความแตกต่าง

ขั้นที่ 24 การทดลอง texture สี บนเนื้อผ้า knit jersey cotton 100% จาก sc grand ให้ผลการดูดซับสีได้ดี ให้ texture ของสีที่แตกต่างไปจากการทดลองบนผ้าเนื้ออื่น ๆ

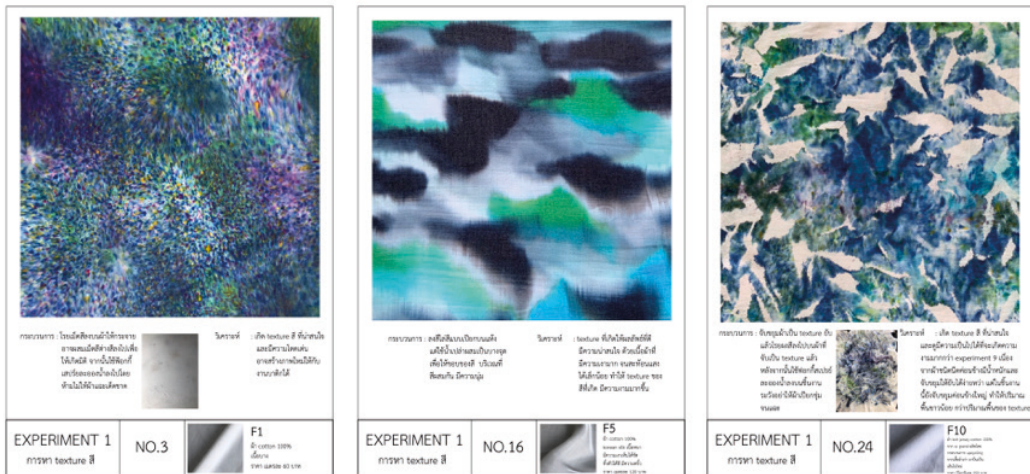

Figure 3 A part of Experiment 1, Created by researcher.

D 1 : DESIGN DEVELOPMENT

MATERIALS EXPERIMENTAL 2

หลังจากทดลองครั้งที่ 1 จึงได้คัดเลือกผ้าที่มีคุณสมบัติในการทำงานได้ดี และเทคนิคการทำบาติกที่เหมาะสมกับผ้าเหล่านั้นมาทดลองทำต่อในครั้งที่ 2 ครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การนำเทคนิคใหม่ๆที่ได้ทดลองในครั้งแรกมาสร้างเป็นลวดลายบนผ้าชนิดต่างๆ

ตัวอย่างชิ้นงานทดลองที่ได้ผลดี ที่ผู้วิจัยนำเสนอคือ

ขั้นที่ 2 จากการทดลองครั้งที่ 2 การทดลอง texture สี บนเนื้อผ้า cotton 100% เนื้อหนา ให้ผลการดูดซับสีได้ดี จึง เลือกที่จะนำมาทำเป็นลวดลายด้วยการใช้เทคนิค เขียนเส้นเทียนเก็บสี ซึ่งจะช่วยให้ชิ้นงานดูมีความละเอียดซับซ้อน

ขั้นที่ 23 จากการทดลองครั้งที่ 2 การทดลอง texture สี บนเนื้อผ้า knit jersey cotton 100% จาก sc grand ให้ผลการดูดซับสีที่ดี และเกิด texture สีได้ง่าย จึงเลือกที่จะนำมาทำเป็นลวดลายด้วยการใช้เทคนิคการจับขยุ้มผ้าให้เป็น texture หนุนต่ำก่อน แล้วจึงโรยผงสีย้อมลงบนผ้า จากนั้นสเปรย์ลวดลายลงบนผืนผ้าให้ทั่วให้เกิดการซึมสี

ขั้นที่ 29 จากการทดลองครั้งที่ 2 การทดลอง texture สี บนเนื้อผ้า cotton 100% สปันเนื้อหนา ให้ผลการ ดูดซับสีได้ดี จึงเลือกที่จะนำมาทำเป็นลวดลายด้วยการใช้เทคนิคลงสีพื้นไล่สีลงบนผืนผ้าหลายโทน หลังจากนั้นรอให้แห้งสนิท แล้วนำน้ำแข็งก้อนมาวางบนผืนผ้า รอให้ละลายจนหมดและแห้งสนิท จะได้ลวดลายการซึมและละลายของสีที่แตกต่างจากการลงสีทั่วไปในงานผ้า

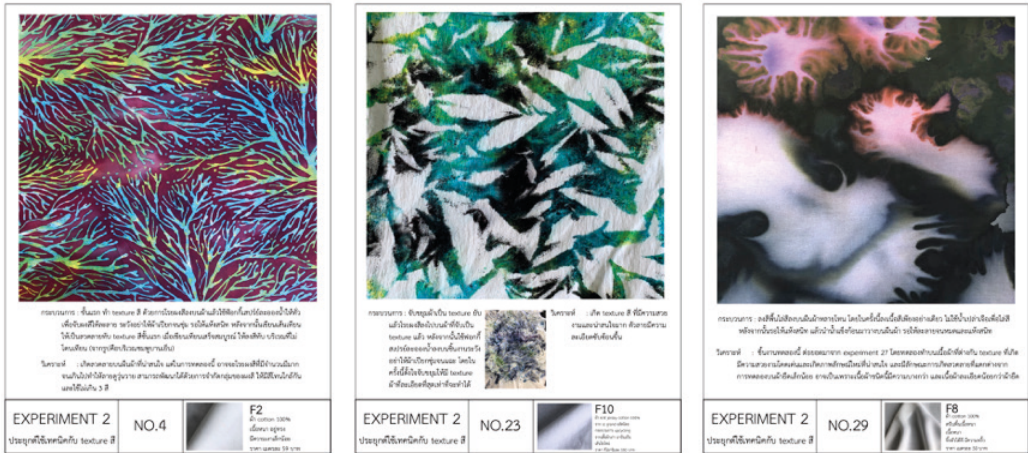

Figure 4 A part of Experiment 2, Created by researcher.

R 2 : RESERCH

ข้อมูลส่วนนี้จะจะเป็นข้อมูลเชิงการนำไปใช้เพื่อการออกแบบ ซึ่งจะเป็นการนำข้อมูลทั้งจากการลงพื้นที่และข้อมูลจากการทำตัวอย่างการทดลองมาเป็นองค์ประกอบในการวิเคราะห์ เพื่อหาสิ่งที่นำไปสู่ แรงบันดาลใจ, Design Concept , Mood & Tone จนกลายเป็นข้อมูลสำหรับการออกแบบลวดลายผ้าและองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่งานบาติกแนวใหม่ที่เกิดความยั่งยืนได้

IMPLEMENT

รวบรวมข้อมูลเชิงการออกแบบโดยเน้นองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปใช้ในการออกแบบให้ผลงานเกิดเรื่องราวและความงาม

inspiration → concept → elements
(แรงบันดาลใจในการออกแบบ) (แนวความคิด) (องค์ประกอบ)

แรงบันดาลใจ (Inspiration)

จากข้อมูลในส่วนของการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ร่วมกับผู้ประกอบการ มีการกล่าวถึงความสวยงามของท้องทะเลไทย ผู้ประกอบการผ้าบาติกแทบจะทุกราย มีความชื่นชอบและหลงใหลเกี่ยวกับทะเลไทย เนื่องจากเป็นความผูกพันในท้องถิ่นของตนเองตั้งแต่เกิด ผู้วิจัยจึงได้ข้อสรุปเกี่ยวกับที่มาของแรงบันดาลใจในการพัฒนางานบาติกครั้งนี้ คือการใช้เรื่องราวของโลกใต้ทะเลมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบ โดยคาดว่าผู้ประกอบการ น่าจะมีความสุขที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวที่ตัวเองรักและสามารถทำออกมา

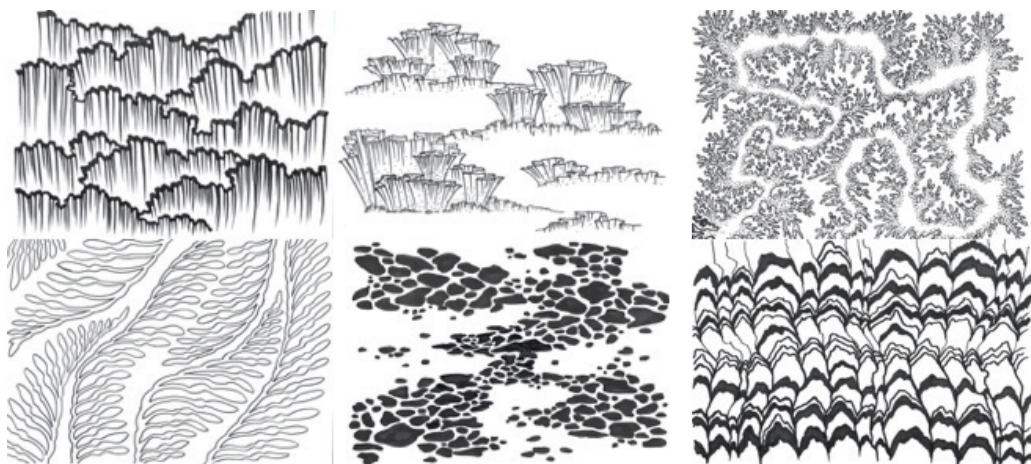
ได้โดดเด่น เนื่องจากเป็นภาพที่เคยเห็นมาตั้งแต่อดีต รวมถึงพื้นที่จังหวัดทางภาคใต้ของประเทศเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในทะเลฝั่งอันดามัน ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นทะเลฝั่งที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้ข้อมูลชุดนี้เชื่อมโยงกันในหลายมิติและสร้างความน่าสนใจได้

โดยในรายละเอียดการนำแรงบันดาลใจไปใช้ในการออกแบบ texture สี และลวดลายของผ้าบาติก ภายใต้การพัฒนาผ้าบาติกครั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งใจที่จะนำเอาจุดเด่นในลวดลายของสิ่งมีชีวิตใต้ทะเลมาใช้ในสัดส่วนที่มากกว่าการนำรูปทรงและลักษณะทางกายภาพมาใช้ เพื่อเป็นการให้ผู้ประกอบการได้รู้จักการลดทอนให้เกิดความร่วมสมัย ซึ่งในลวดลายของสิ่งมีชีวิตใต้ทะเลนั้นมีความโดดเด่นมากในเรื่องของลักษณะลายที่มีความสวยงามแบบ exotic คือมีความแปลกประหลาดน่าค้นหาสมอยู่ และการจับคู่สีที่ไม่สามารถพบเห็นได้ในสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนบก เป็นสีที่มีลักษณะไปทาง chemical tone หรือสีสังเคราะห์ เนื่องจากในสิ่งมีชีวิตใต้ทะเลมีสารเคมีในระบบร่างกายที่ไม่เหมือนกับสัตว์ที่อาศัยอยู่บนบกและสัตว์ที่อาศัยในน้ำจืด รวมถึงสภาพแวดล้อมใต้ทะเลที่เอื้อต่อการใช้สีเพื่อพรางตัวจับเหยื่อหรือหลบศัตรู

แนวความคิด (Concept)

ที่มาของแนวความคิดที่จะใช้ในการออกแบบผลงานลายผ้าสำหรับพัฒนาผ้าบาติกนั้น จะเกิดจากการนำข้อมูลทั้ง 3 ส่วน มาวิเคราะห์ ได้แก่ องค์ความรู้หลักที่ได้จากการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยและฝึกปฏิบัติงานร่วมกันกับผู้ประกอบการ ส่วนที่สองมาจากผลการทดลองเทคนิคและ texture สี ที่ได้จากการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ของผู้ประกอบการให้เกิดนวัตกรรมและความร่วมสมัยบนงานบาติก รวมถึงเนื้อผ้าที่คัดสรรนำมาใช้ในการทดลองเพื่อให้เกิดความแตกต่างจากท้องตลาด และในส่วนสุดท้ายคือแรงบันดาลใจ ซึ่งได้จากการนำเรื่องราวความประทับใจของผู้ประกอบการมาใช้ คือเรื่องราวของโลกใต้ทะเล ซึ่งในส่วนนี้จะเฉพาะเจาะจงไปที่การนำ texture และลวดลายของสิ่งมีชีวิตใต้ท้องทะเลมาใช้เท่านั้น

หลังจากการนำข้อมูลทั้งสามส่วนดังกล่าวมาวิเคราะห์แล้ว ผู้เขียนจึงได้สังเคราะห์แนวความคิดหรือ concept สำหรับการออกแบบและพัฒนาครั้งนี้คือ “The Manifestation of surface” อธิบายได้ว่า เป็นการเปิดเผยตัว หรือแสดงตัวให้โลกได้เห็นเกี่ยวกับลักษณะพื้นผิวของสิ่งมีชีวิตใต้ทะเล ที่ถูกนำมาแทนค่าด้วยการนำเสนอผ่านผ้าบาติก เพราะโดยปกติแล้วเราไม่สามารถพบเห็นความงดงามของสิ่งมีชีวิตใต้ทะเลได้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการเผยตัวให้เห็นในครั้งนี้จึงจำเป็นต้องสร้างความน่าตื่นตาตื่นใจและชวนให้ผู้ที่ได้พบเห็นรู้สึกว่าจะไม่เคยเห็นสิ่งนี้มาก่อน ในผลงานจึงจะนำเอาองค์ประกอบศิลป์ในธรรมชาติใต้ท้องทะเลมาตีความและถ่ายทอดให้เห็นเป็นลายผ้าที่ทำให้รู้สึกถึงความงดงามใต้ท้องทะเลที่ไม่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป สร้างความน่าตื่นตาตื่นใจด้วยลวดลายที่ถูกสร้างจากเทคนิคการทำผ้าบาติกแบบใหม่ ผู้วิจัยจึงได้จัดทำภาพร่างลายเส้นเบื้องต้นเพื่อถ่ายทอดแนวความคิดให้เกิดเป็นลวดลายที่จะนำไปใช้เขียนเป็นเส้นเทียน

Figure 5 Making a batik sketch after analysing the researcher's data.

หลังจากการทำภาพร่างลายเส้นที่เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนต่าง ๆ ลำดับถัดไปคือการพัฒนาภาพร่างลายเส้นให้กลายเป็นลวดลายผ้าจริงก่อนที่จะนำไปให้ผู้ประกอบการทดลองผลิต ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการออกแบบอย่างแท้จริง เพราะเป็นการนำเอาข้อมูลทุกส่วนที่ได้รวบรวมไว้ก่อนหน้ามาสังเคราะห์ให้กลายเป็นลวดลายผ้า ทั้งแรงบันดาลใจ แนวความคิด ที่สำคัญคือต้องนำเอาผลการทดลองเทคนิคการสร้างลายผ้าที่ได้ทดลองไว้มาใช้ให้เกิดลายผ้าโดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความสัมพันธ์ระหว่างเทคนิคและองค์ประกอบศิลป์ เพราะผลการทดลองเทคนิคการสร้างลายผ้า ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาครั้งนี้ เนื่องจากการนำเอาข้อมูลสำคัญและปัญหาที่เกิดขึ้นกับกระบวนการผลิต มาประยุกต์และแก้ไข ให้เกิดลายผ้าบาติกแบบใหม่ที่ร่วมสมัย และได้ภาพลักษณ์ที่งานบาติกยังไม่เคยมี

Figure 6 Batik pattern designed by the researcher.

การออกแบบลายผ้าทั้งหมดที่เกิดขึ้นในการพัฒนาครั้งนี้ ล้วนเกิดขึ้นจากการประยุกต์องค์ความรู้เดิม ให้กลายเป็นองค์ความรู้ใหม่และคำนึงถึงปัญหาในกระบวนการผลิต โดยจะต้องไม่สร้างภาระให้กับผู้ประกอบการ ภาระในที่นี้หมายถึงการออกแบบที่ผู้ประกอบการไม่สามารถทำได้ด้วยตัวเอง ต้องไปซื้อหาอุปกรณ์และวัสดุ จากต่างประเทศหรือต้องสร้างเครื่องมือราคาสูงขึ้นมาเพื่อใช้ในการผลิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้การ พัฒนาไปสู่ความไม่ยั่งยืน ในลำดับถัดไปจะเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตัวผู้วิจัยได้ค้นพบ ไปสู่ผู้ประกอบการ โดยการให้ผู้ประกอบการได้ลองทำลวดลายผ้าที่ออกแบบขึ้นใหม่ ซึ่งผู้วิจัยจัดทำเอกสารชุดความรู้ขึ้นเพื่อ ส่งมอบให้แก่ผู้ประกอบการและผู้วิจัยได้ทำการส่งชุดข้อมูลไปให้กับผู้ประกอบการที่สนใจทดลองทำ สองกลุ่ม คือกลุ่มจากจังหวัดกระบี่ และจังหวัดภูเก็ต

D 2 : DEVELOPMENT

PRODUCTION : ขั้นตอนการผลิตผ้าและชุดต้นแบบ

ตัวอย่างผลงานผ้าบาติกที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาองค์ความรู้ในครั้งนี้ ผู้ประกอบการได้ทดลองทำมา ทั้งหมด 20 ลาย และผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวอย่างที่น่าสนใจและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนมานำเสนอ เป็นรูปภาพพร้อมคำอธิบายขององค์ความรู้และกรรมวิธีการผลิตที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกับงานบาติกก่อน การพัฒนาได้อย่างชัดเจน

Figure 7 New batik pattern No1.

กรรมวิธีการผลิต : นำผ้ายัด จากบริษัท sc grand ซึ่งเป็นผ้ายัดที่ผลิตด้วยวิธีการ รีไซเคิล จากเสื้อผ้าใช้แล้ว มาจับขยุมให้เป็น พื้นผิวยับแบบนูนต่ำแล้วโรยผงสีย้อมลงไปในผ้าที่จับเป็นพื้นผิวแล้ว ให้ทั่วบริเวณผ้า หลังจากนั้น จึงสเปรย์ละอองน้ำลงบนชิ้นงาน โดยระวังอย่าให้ผ้าเปียกชุ่มจนแฉะเกินไป เนื่องจากอาจส่งผลให้สีละลายจน ไม่เห็นลวดลายได้ ให้ความแตกต่างด้านลวดลายและระยะเวลาการผลิตที่สั้นลง รวมถึงยังเป็นการนำเสนอ แนวทางการสร้างลวดลายผ้าที่เกิดจากการย้อมลงบนผ้ายัด

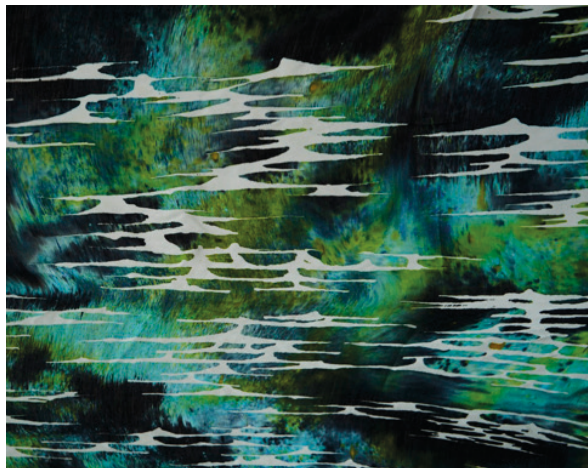

Figure 8 New batik pattern No2.

กรรมวิธีการผลิต : เขียนเทียนลงบนเนื้อผ้า Korean silk ซึ่งเป็นผ้าที่มีคุณสมบัติมันเงา พริ้ว และ ทิ้งตัว โดยเขียนเทียนให้หน่อยลง แต่ประยุกต์ใช้การทำ texture สีให้มากขึ้นด้วยการ โรยผงสีย้อมลงไปในผ้าที่จับ เป็นพื้นผิวแล้ว ให้ทั่วบริเวณผ้า หลังจากนั้นจึงสเปรย์ละอองน้ำลงบนชิ้นงาน โดยระวังอย่าให้ผ้าเปียกชุ่มจน แฉะเกินไป เนื่องจากอาจส่งผลให้สีละลายจนไม่เห็นลวดลายได้ มีข้อดีคือการร่นระยะเวลาการเขียนเทียนลง และได้ลวดลายผ้าที่สามารถนำไปใช้งานได้ง่ายขึ้น

Figure 9 New batik pattern No3.

กรรมวิธีการผลิต : ลงสีพื้นด้วยการเพ้นท์หรือย้อมให้ทั่วทั้งผืนผ้า โดยการย้อมสามารถไล่น้ำหนักสีอ่อนเข้มได้เพื่อเพิ่มมิติให้ลายผ้า รอให้ผ้าแห้งสนิท หลังจากนั้นวางน้ำแข็งก้อนเล็กและใหญ่สลับกันไปให้ทั่วทั้งผืนผ้า น้ำแข็งจะค่อย ๆ ละลายขยายเป็นวงกว้าง และละลายสปีบางส่วนให้หลุดออกจากผืนผ้า ลวดลายที่เกิดขึ้นจะเป็นผลที่เกิดจากการไหลและการซึมของน้ำ ให้ความแตกต่างด้านการสร้างลวดลาย อีกทั้งยังเป็นการสร้างลวดลายที่ใช้ต้นทุนและวัสดุในการผลิตน้อยกว่าการเขียนเขียน

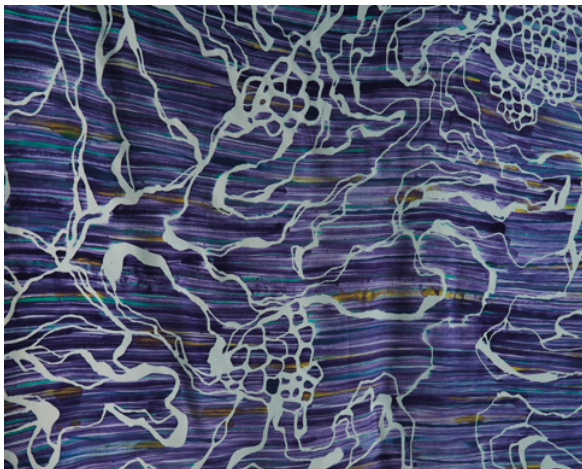

Figure 10 New batik pattern No4.

กรรมวิธีการผลิต : เขียนเขียนลงบนเนื้อผ้าคอตตอน โดยเขียนเขียนให้น้อยลง แต่ประยุกต์ใช้การทำ texture สีให้มากขึ้นด้วยการ ใช้แปรงทาสีที่ถูกตัดเล็มจนแปรง ให้ความความสั่นยาวที่ไม่เท่ากัน แล้วเพ้นท์ลงบนผืนผ้าโดยบังคับให้สีแปรงวิ่งไปในทางเดียวกันทั่วทั้งผืน ใช้สีต่างน้ำหนัก ไล่สีและสีคู่ตรงข้ามเพ้นท์แซมลงไปเพื่อให้ลวดลายมีมิติมากขึ้น มีข้อดีคือการร่นระยะเวลาการเขียนเขียนลงและได้ลวดลายผ้าที่สามารถนำไปใช้งานได้ง่ายขึ้น เป็นการลดต้นทุนด้านวัสดุเขียน และลดเวลาที่ผู้ประกอบ สุดดมคว้นเขียนลง

Figure 11 New batik pattern No5.

กรรมวิธีการผลิต : ลายผ้านี้ ถูกออกแบบให้อุปกรณ์เพ้นท์ แทนการเขียนลายด้วยเทียนปริมาณมาก โดยการประยุกต์ใช้แปรงทาสี นำมาดัดเล็มขนแปรง ให้มีความสั้นยาวที่ไม่เท่ากัน แล้วเพ้นท์ลงบนผืนผ้าโดย บังคับให้ฝีแปรง ให้มีความพริ้วไหวเหมือนกับคลื่นของทะเล ให้ความแตกต่างด้านลวดลายและระยะเวลาการผลิตที่สั้นลง รวมถึงยังเป็นการนำเสนอแนวทางการสร้างลวดลายผ้าที่เกิดจากการย้อมลงบนผ้ายัด

Figure 12 New batik pattern No6.

กรรมวิธีการผลิต : ลายผ้านี้ ถูกทำขึ้นด้วยการพิมพ์เทียนจากแม่พิมพ์ทองแดง และถูกออกแบบด้วยการนำแม่พิมพ์ทองแดงเก่า ที่ผู้ประกอบการไม่ได้นำมาใช้ในการผลิตแล้ว มาเรียบเรียงให้เกิดลวดลายแบบใหม่ โดยการใช้องค์ความรู้การสร้างลวดลายแบบซ้ำกัน (Repeation) และการใช้องค์ประกอบ (Elements) ที่ไม่มากจนเกินไป จะทำให้เกิดเอกภาพ (Unity) มีข้อดีคือการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตให้เกิดประโยชน์สูงสุด

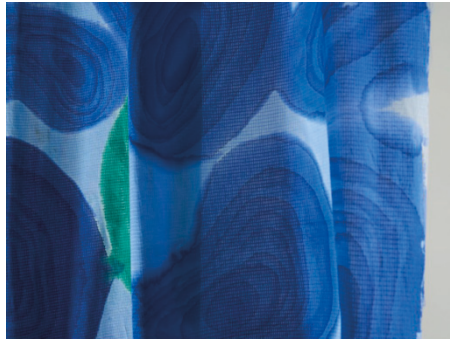

Figure 13 New batik pattern No7.

กรรมวิธีการผลิต : ลายผ้านี้ ถูกออกแบบให้ใช้หลักของการแพร่กระจายของน้ำมาสร้างลวดลายแทน การเขียนลายด้วยเทียนปริมาณมาก สร้างสรรค์โดยการลงวงสีชั้นแรกให้กระจายทั่วทั้งผืนผ้าแล้วรอให้แห้งสนิท จึงจะลงวงสีชั้นที่สองซ้อนทับลงไป เป็นการประยุกต์มาจากหลักการลงสีน้ำแบบเปียกบนแห้ง จะทำให้เกิด คราบสีที่ต่างน้ำหนักรัน ลงสีซ้อนกันไปเรื่อย ๆ จนเกิดวงสีที่ซับซ้อน และสามารถลงสีที่ต่างน้ำหนัก หรือต่าง โทนลงในวงสีเดียวกันได้ เพื่อให้เกิดมิติในลวดลายผ้าเพิ่มมากขึ้น ให้ความแตกต่างด้านลวดลาย อีกทั้งยัง เป็นการสร้างลวดลายที่ใช้ต้นทุนและวัสดุในการผลิตน้อยกว่าการเขียนเทียน

สรุปผล (Result)

การพัฒนาภูมิปัญญาในครั้งนี้เกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาหัตถกรรมพื้นถิ่น ภาคใต้ประเภทผ้าบาติก ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ออกแบบผลงาน จนมาถึงการสร้าง ผลงานให้ออกมาเป็นรูปธรรม นอกจากนั้นยังได้ทำการทดลองและบันทึกการทดลองในทุกขั้นตอนสำหรับเป็น องค์ความรู้เพื่อส่งมอบให้กับผู้ประกอบการผ้าบาติกในภาคใต้ สำหรับเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ผลงานสู่ ท้องตลาดในอนาคต โดยประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริงกับโครงการวิจัย จะถูกแบ่งเป็นหมวดหมู่ดังที่จะได้อธิบายต่อไปนี้

ด้านการพัฒนาองค์ความรู้

- ผู้ประกอบการได้รับองค์ความรู้ใหม่ในการเพ้นท์หรือการทำผ้าบาติกที่ไม่ยึดติดกับอุปกรณ์ จันตึง เพียงอย่างเดียว แต่มีการประยุกต์ หรือประดิษฐ์อุปกรณ์ชิ้นใหม่สำหรับการใช้งานที่ต่างไปจากเดิม รวมถึงวิธี การลงสี เพื่อให้เกิด ลวดลาย และ texture ใหม่ ๆ ในงานบาติก
- ใช้เนื้อผ้าหลากหลายชนิดในการสร้างงาน เพื่อให้ผู้ประกอบการค้นคว้าและเข้าใจในการเลือกใช้ผ้าให้ เข้ากับอารมณ์ของลวดลายและสีผ้า โดยที่ไม่ยึดติดกับเนื้อผ้าคอตตอน หรือเนื้อผ้าป่านที่ทำได้ง่ายในพื้นที่เท่านั้น
- ใช้สิ่งรอบตัวที่หาได้ง่ายในชีวิตประจำวัน มาสร้างลวดลายใหม่บนผืนผ้าให้น่าสนใจขึ้น โดยที่ไม่ต้อง เพิ่มต้นทุนในการจัดหาอุปกรณ์ให้เกินตัว

ด้านความยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

- ใช้องค์ความรู้เรื่องการผสมเนื้อสีให้ขึ้น คือหลังจากการลงสีลายผ้าแล้วสามารถนำสีที่แห้งคาน ภาชนะมาผสมน้ำเพื่อให้สีละลายและสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ในการทำงานครั้งต่อไปได้
- ใช้เทคนิคการโรยผงสีย้อมลงบนการจับผ้าให้เป็น texture ยับที่ได้ทำการคิดค้นขึ้นในโครงการวิจัย ในการสร้างลวดลายผ้า เป็นการลดการผสมสีให้เป็นน้ำ เมื่อใช้แล้วเหลือ ต้องนำไปเททิ้งให้เกิดมลภาวะ
- การคิดลวดลายผืนผ้าที่ลดการใช้ทรัพยากรโดยการวาดเขียนให้น้อยลงแต่เพิ่มความน่าสนใจของ

ลดลายด้วยการสร้าง texture สี เพื่อลดการต้มเทียนที่ก่อเกิดสารระเหยอันอาจเป็นสาเหตุของโรคในระบบทางเดินหายใจ

- มีการใช้ผ้า recycle จาก บริษัท sc grand ซึ่งเป็นโรงงานผู้เชี่ยวชาญในการนำเศษเส้นใยเก่ามาปั่นและทอขึ้นเป็นผืนผ้าใหม่

- มีการสร้างลดลายจากการนำแม่พิมพ์เทียนทองแดงที่ผู้ประกอบการมีอยู่แล้ว และค้างอยู่ในคลังหลายปี มาเรียบเรียงลดลายใหม่ให้มีความร่วมสมัยและเข้าใจง่ายขึ้น

ด้านความร่วมมือและความเป็นนวัตกรรม

- การออกแบบลดลายที่ฝึกให้ผู้ประกอบการวาดองค์ประกอบที่มีความเป็นกราฟฟิกมากขึ้น เน้นการจัดองค์ประกอบให้เป็นเอกภาพและสร้างจุดเชื่อมสายแบบต่อเนื่อง โดยไม่ยึดติดกับการวาดรูปเรื่องราว ทิวทัศน์และบรรยากาศธรรมชาติ ซึ่งลดลายที่มีความเป็นกราฟฟิกและดูไม่สมจริงจนเกินไปจะสามารถนำมาพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นเครื่องแต่งกายที่เป็นปัจจุบัน น่าสวมใส่ และลดอายุของกลุ่มผู้บริโภคได้

- การนำวัสดุที่หลากหลายมาใช้สร้างสรรค์ผลงานรวมถึงวัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อย่างผ้า recycle จากบริษัท sc grand มาใช้ในการสร้างผลงาน เพื่อให้เป็นที่รู้จักและคุ้นชินกันในกลุ่มผู้ประกอบการ

- มีการประดิษฐ์อุปกรณ์ต่างๆ หรือการคิดค้นการนำวัสดุรอบตัวมาใช้ในการสร้างลดลาย เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ใหม่ ๆ แก่งานบาติก

- การเล็มตัดขนแปรงทาสีให้ไม่เท่ากัน : ทำให้เห็นรอยแปรงในการลงสีชัดเจนขึ้น ควบคุมการไหลของสีได้ง่ายกว่า เมื่อนำไปใช้กับสีที่มีการผสมให้ข้นหนืด และผ้าที่มีเนื้อหยาบและหนา อย่างเช่นผ้าถัก jersey จะยังทำให้เห็นรอยแปรงชัดเจน รวมถึงสามารถลงสีโดยที่ไม่ต้องเขียนเทียนเพื่อกันลดลายได้ง่ายขึ้น เนื่องจากปัจจัยดังกล่าว ส่งผลทำให้สีซึมผ่านเนื้อผ้าได้ช้า

- การใช้น้ำแข็งวางลงบนผืนผ้าที่เพ้นท์แล้ว : ทำให้เห็นผลลัพธ์ในเรื่องการใช้คราบน้ำที่ต่างออกไปจากการใช้น้ำวาดธรรมดา เนื่องจากการที่น้ำแข็งค่อยๆละลายอย่างต่อเนื่องแบบช้า ๆ ทำให้คราบน้ำขยายเป็นวงกว้างและมีเวลาในการละลายที่ช้าขึ้น

- ทำ texture สีก่อนขึ้นแรกบนผืนผ้า แล้วเขียนเทียนทับเพื่อเก็บสีในส่วนของชั้นแรก โดยออกแบบลดลายเส้นเทียนให้มีความสัมพันธ์กับ texture ของสี และมีความต่อเนื่องทั่วกันทั้งผืน ด้วยการคิดลายให้เป็นลายเส้นกราฟฟิกมากขึ้น ลดทอนองค์ประกอบความสมจริงให้น้อยลงเพื่อการต่อยอดการนำไปใช้งานได้ง่ายขึ้น

การอภิปรายผล (Discussion)

ผลงานการออกแบบและพัฒนาองค์ความรู้ผ้าบาติกในครั้งนี้ ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในกระบวนการผลิตสำหรับผู้ประกอบการมากมาย แต่เมื่อพิจารณาที่ภาพรวมทั้งหมดของผลงาน เห็นว่าผู้ประกอบการ มีการใช้สิ่งที่คิดค้นมาทั้งการประดิษฐ์อุปกรณ์และกรรมวิธีใหม่ๆ สำหรับการสร้างลดลายในสัดส่วนที่ยังน้อยอยู่ เนื่องจากผู้ประกอบการยังไม่คุ้นชิน และจะต้องฝึกฝนพัฒนาในเรื่องความคิดสร้างสรรค์และการลองผิดลองถูก จึงอาจจะต้องใช้เวลาในการปรับตัวเพื่อลองการผลิตในรูปแบบใหม่ ๆ ส่งผลให้มีผลงานบางส่วนที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ขึ้นเองให้ผู้ประกอบการได้เห็นเป็นการเริ่มต้นนำร่องให้ผู้ประกอบการใช้เป็นตัวอย่างและเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้และทดลองทำเอง รวมไปถึงการพัฒนาองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยคิดที่จะเริ่มต้นการใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและลดการใช้ทรัพยากรในการผลิตลงบางส่วนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนมากขึ้นแต่ในทางกลับกันสีที่ใช้เพ้นท์ที่งานบาติกของผู้ประกอบการยังคงเป็นสีเคมีอยู่ ทำให้ประเด็นเรื่องความยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมยังไม่บรรลุผลเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงเกิดความคิดริเริ่มในการพัฒนาสีธรรมชาติเพื่อใช้

ย่อมและพื้นที่ในงานบาติกสำหรับการพัฒนาถัดไปที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้เห็นผลที่ชัดเจนผู้วิจัยจึงได้สรุปข้อมูลการทำวิจัยออกมาเป็นส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าบาติกจากสถานประกอบการ ในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 1 รายและจังหวัดกระบี่ จำนวน 1 ราย
2. การทดลองสร้าง texture บนผืนผ้า จำนวน 8 ชนิด การทดลองที่ได้ผลดี มีดังนี้
  - 2.1 ผ้าเนื้อผ้า cotton 100% เนื้อบาง ผลการทดลอง ดังภาพที่ 3
  - 2.2 ผ้าเนื้อผ้า korean silk เนื้อผ้ามีความเงามาก ดังภาพที่ 3
  - 2.3 ผ้าผ้า knit jersey cotton 100% จาก sc grand ดังภาพที่ 3
3. การคัดเลือกผ้าที่มีคุณสมบัติการทำงานได้ดี และเทคนิคการผลิตที่เหมาะสมมาสร้างลวดลาย จำนวน 20 ลวดลาย ตัวอย่างผลการทดลองสามารถนำมาใช้ต่อยอดได้ มีดังนี้
  - 3.1 ผ้า cotton 100% เนื้อหนา ผลการทดลอง ดังภาพที่ 4
  - 3.2 ผ้า knit jersey cotton 100% จาก sc grand ผลการทดลอง ดังภาพที่ 4
  - 3.3 ผ้า cotton 100% สปันเนื้อหนา ผลการทดลอง ดังภาพที่ 4
4. การถ่ายทอดเทคนิคการผลิต texture สืบบนผืนผ้าแบบใหม่ให้กับผู้ประกอบการในจังหวัด กระบี่ จำนวน 1 สถานประกอบการ และในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 1 สถานประกอบการ รวมทั้งสิ้น 20 ผลงาน โดยนำมาเสนอในบทความวิจัย 12 ผลงาน ดังภาพ

Figure 14 Batik pattern designed by the researcher.

5. การต่อยอดผ้าบาติกสู่เครื่องแต่งกายโดยผู้วิจัย ทั้งสิ้น 20 ผลงาน โดยนำมาเสนอในบทความวิจัย 5 ผลงาน ดังภาพ

Figure 14 The development of Batik pattern to contemporary fashion, designed by the researcher.

และจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถอภิปรายได้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาผ้าบาติกส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาเกี่ยวกับลวดลายตามอัตลักษณ์ หรือการวิจัยนำสัทธิธรรมชาตินำใช้ร่วมกับงานบาติก แต่ผลงานในวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงการพัฒนารูปแบบที่เริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการผลิต ไม่ได้เป็นการพัฒนาการออกแบบลวดลายเพียงอย่างเดียว ความแตกต่างของผลงานวิจัยนี้กับผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องฉบับอื่น จึงเป็นวิธีการสร้างลวดลายบนพื้นผ้าบาติกรูปแบบใหม่ ที่มีการประยุกต์กรรมวิธีและเครื่องมือต่าง ๆ รวมไปถึงการนำหลักความยั่งยืนมาใช้ในการผลิตด้วย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย หัวข้อ โครงการพัฒนามรดก ภูมิปัญญาผ้าบาติกแดนใต้สู่ผลิตภัณฑ์เครื่องแต่งกายร่วมสมัย (The Development of Southern Batik Wisdom to Contemporary Fashion) โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย สร้างสรรค์ จากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

References

- [1] Ministry of Culture by The Department of Cultural Promotion. (2019). *Taproot Thai Textiles: Complex Simplicity 2019*. The Department of Cultural Promotion.
- [2] Ministry of Culture by The Department of Cultural Promotion. (2020). *Taproot Thai Textiles*. The Department of Cultural Promotion.
- [3] Kullang, B. (2021, December 25). Personal Interview [Personal Interview].
- [4] Arunyanart, S. (2015). *Innovation of fashion lifestyle: A Model for Generating a Lifestyle Fashion Brand from Cultural Capital for Generation Asia in Bangkok, Thailand*. [Doctoral dissertation thesis, Chulalongkorn University].
- [5] Gansongsang, S. (2021, September 20-21). Personal Interview [Personal Interview].
- [6] Office of Contemporary Art and Culture, The Department of Cultural Promotion. (2014). *Weaving Dialog*. The Department of Cultural Promotion.
- [7] Supaviriyakorn, S. (2009). *The Designs of Batik Cloth in Andaman Provinces*. Phuket International Studies Faculty, Prince of Songkhla University, Phuket Campus.
- [8] Klaijoy, J. (2009). *Developmental of Batik Technique on Silk by Natural Dyes*. Rajamangala University of Technology Phra Nakhon, Bangkok.